

УДК 811.161.2'243'342:378.018.43

**ДИСТАНЦІЙНИЙ СУПРОВІДНИЙ КУРС
ФОНЕТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
ОСНОВНОГО ЕТАПУ НАВЧАННЯ**

Мірошниченко Ю.М. (Харків)

У статті проаналізовано можливості використання дистанційного навчання мови як іноземної взагалі та фонетики української мови зокрема. Акцентовано увагу на особливостях дистанційної освіти порівняно із традиційним навчанням. Запропоновано створити дистанційний курс фонетики української мови, що поєднає засади супровідного та коригувального фонетичного курсів для подальшого використання на основному етапі навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційний курс, супровідний курс фонетики.

Мірошниченко Ю. М. Дистанционный сопроводительный курс фонетики украинского языка для иностранных студентов основного этапа обучения. В статье проанализированы возможности использования дистанционного обучения языку как иностранному вообще и фонетике украинского языка в частности. Акцентировано внимание на особенностях дистанционного образования по сравнению с традиционным обучением. Предложено создать дистанционный курс фонетики украинского языка, который соединит принципы сопроводительного и корректировочного фонетических курсов для дальнейшего использования на основном этапе обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дистанционный курс, сопроводительный курс фонетики.

Miroshnychenko Y. M. Distance Accompanying Course in the Ukrainian Language Phonetics for Foreign Students at the Main Stage of Training. The article analyzes the possibility of using distance learning/teaching language as a foreign one in general and the Ukrainian language phonetics in particular. The author focuses on the peculiarities of distance education in comparison with a traditional process of learning/teaching. It has been proposed to create a distance learning/teaching course in the Ukrainian language phonetics which will connect the principles of accompanying and correction phonetic courses for further use at the main stage of training.

Key words: accompanying course in phonetics, distance course, distance learning/teaching.

Українська мова є виразником і хранителем ментальності українського народу, його духовної культури. Порівняно з іншими мовами світу, українська вирізняється багатством лексики, фразеології, звукової й граматичної систем тощо. Але найбільше захоплює її милозвучність, її фонетичний лад. Усне мовлення є основною формою існування мов, кожна з яких має свою неповторну звукову систему, що й становить значні труднощі під час вивчення іноземної мови.

Фонетику справедливо вважають фундаментом курсу української мови для іноземців, оскільки неможливо зрозуміти ні закони писемної форми мови, ні орфографічні норми, не засвоївши фонетичних особливостей українського мовлення.

Науково-теоретичні та організаційно-методичні питання навчання фонетики мови як іноземної були розглянуті в роботах О. Антонів, О. Бондаревої, І. Довгий, Т. Донченко, І. Кочана, М. Смульсон, Б. Сокола, М. Шутової. Аналіз науково-педагогічної літератури [3; 7; 10] свідчить, що за останні десятиліття межі дослідження використання інформаційних технологій у процесі навчання мови як іноземної значно розширилися. Проте проблеми організації дистанційної форми навчання фонетики української мови не знайшли належного відображення у сучасних психолого-педагогічних і методичних розвідках, що й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Отже, метою даної статті є вивчення і систематизація завдань навчання фонетики і можливостей використання засобів дистанційного навчання на основному етапі мовної підготовки іноземних студентів.

Оскільки першою проблемою, яка постане перед іноземцями, є саме українська вимова, то насамперед слід звернути їхню увагу на фонетичні особливості української мови, до яких, за думкою науковців, належать такі:

1. В українській мові є 32 приголосні фонemi, які розрізняються за способом творення (зімкнені, щілинні та аффрикати), за місцем творення (губні (губно-губні, губно-зубні), язикові (передньоязикові, середньоязикові, задньоязикові), гортанні), за участю голосу й шуму (сонорні, шумні: дзвінки, глухі) і 6 голосних, що поділяються за рівнем піднесення язика та рядом.

2. Голосні та приголосні фонemi можуть стояти у сильній чи слабкій позиції. Слабка позиція може реалізувати комбінаторний (*верхівка* – [ви^ерх^іівка]), позиційний (*високий* – [ви^есокий]) чи факультативний (*фонтан* – [хвонтан]) вияв фонemi [11: 26].

3. Українській мові притаманна милозвучність (*відняти* – *відібрати* – *одібрати*; *Василь і Петро* – *Петро й Василь*; *із сиром* – *зі мною*) [11: 126].

4. Українська мова уникає збігу голосних (*вона йде, він іде*) та важкого для вимови збігу приголосних (*запорізький, радісний, розібрати*).

5. Складна система наголошування. Наголос в українській мові вільний і рухомий, тобто може падати на будь-який склад і під час змінювання слова пересуватися (*голова* – *голові* – *голови* – *голів*, *казати* – *кажеш* – *кажу*).

6. Вживання м'якого знака та апострофа (*молодь, іноземець, здоров'я, рум'яний*).

7. Особливості української інтонації (фразового наголосу, пауз, мелодики, тембру й темпу мовлення) [11: 137].

Саме зазначені особливості мають сформувати когнітивну базу навчання української мови як іноземної. Вивчення фонетичного складу мови відбувається протягом усього періоду навчання іноземних студентів: розпочинається на початковому етапі і завершується на основному. Початковим етапом вважають цикл або період навчання,

який забезпечує досягнення кінцевої мети навчання на елементарному рівні, такої, як можливість спілкування в обмеженому колі тем та ситуацій (*переклад наш – Ю.М.*) [1: 158]. На початковому етапі фонетичний матеріал організовано у два центри: 1) вступний фонетичний курс (ВФК), 2) супровідний курс фонетики. Так, завдання вступного фонетичного курсу полягає у формуванні слухо-вимовних навичок у студентів та водночас отриманні ними знань про основні риси фонетичної системи. Протягом ВФК студенти мають засвоїти звуки та розрізнити їх на слух, вимовляти звуки, правильно чути та вживати наголос, навчитися відтворювати інтонаційні конструкції. Навчання лексики та граматики на цьому етапі підпорядковано головній меті – роботі над вимовою. Водночас супровідний курс фонетики, за «Новим словником методичних термінів», – це курс оволодіння слухо-вимовними навичками іноземної мови, який не виділяється в окремий аспект навчання й проводиться паралельно з оволодінням видами мовленнєвої діяльності та лексико-граматичним матеріалом. Завданням супровідного фонетичного курсу є вдосконалення та автоматизація слухо-вимовних навичок [1: 285].

Ефективність навчання фонетики на початковому етапі визначається низкою факторів: логікою побудови навчального курсу, методичним забезпеченням, кількістю занять, індивідуалізацією навчання тощо. У багатьох випадках у цей час виникають труднощі, які можуть бути викликані коротким терміном навчання, що не дозволяє студентам повною мірою засвоїти матеріал і негативно впливає на формування слуховимовних навичок; специфічним полінаціональним складом груп, що унеможлиблює використання принципів співставлення фонетичних систем іноземної мови та рідної мови студента; особливостями наповнюваності груп протягом навчального семестру [5: 58]. Таким чином, навчання на основному етапі (I курсі ВНЗ) розпочинають студенти, які не володіють фонетикою української мови на належному рівні.

Теоретично головна мета навчання фонетики на основному етапі полягає у подоланні акценту та вдосконаленні слухо-вимовних навичок, доведенні їх до вміння використання в будь-яких мовленнєвих ситуаціях. М. Шутова зазначає, що «студент має подолати інтерферуючий вплив рідної мови; перейти від фонологічності до фонетичності, від статичного засвоєння артикуляції в окремих позиціях

до оволодіння артикуляційною динамікою потоку мовлення; засвоїти ритміко-інтонаційну систему, оволодіти закономірностями синтагматичного членування тексту» (*переклад наш – Ю.М.*) [13: 9]. Практично ж викладач змушений відпрацьовувати матеріал початкового етапу навчання, для чого на основному етапі не заплановано навчального часу. Вирішення окреслених проблем бачимо в інтенсифікації навчального процесу, зокрема, використанні можливостей дистанційного навчання.

Під дистанційним навчанням (ДН) розуміють індивідуалізований процес передавання і засвоєння знань, умінь і навичок, що відбувається в умовах опосередкованого спілкування викладачів зі студентами шляхом використання телекомунікаційного зв'язку та методології самостійної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, що представлений в електронному вигляді [6]. Технологія дистанційної освіти (ДО) базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні програми та сучасні телекомунікації з метою надання навчального матеріалу у режимі реального часу. Хоча дистанційне навчання з'явилося в українському освітньому просторі близько десяти років тому й на сьогодні вже має певний нормативно-правовий статус, що закріплений законами та законодавчими актами [6], фактично в Україні розвиток системи дистанційної освіти знаходиться на початковій стадії запровадження. Використання ДО здійснюється переважно у складі традиційної освіти. Особливостями дистанційної форми навчання порівняно з традиційною дослідники вважають [2; 5]:

- Гнучкість. Студенти, які навчаються за дистанційною формою навчання, як правило, не відвідують регулярних занять у вигляді лекцій та семінарів, а працюють у зручний для себе час у зручному місці та в зручному темпі.
- Модульність (або модульний виклад навчального матеріалу).
- Паралельність. Можна поєднувати основну професійну діяльність із навчанням.
- Масовість. Кількість студентів дистанційної форми навчання не є обмеженою. Вони мають доступ до багатьох джерел навчальної інформації (електронні бібліотеки, бази даних), а також можуть спілкуватися один з одним і з викладачем через засоби зв'язку або за допомогою інших засобів інформаційних технологій.

- Рентабельність. Середня оцінка зарубіжних і українських освітніх систем ДН засвідчує, що вартість їх приблизно на 50% дешевша, в основному завдяки ефективнішому використанню наявних навчальних площ і технічних засобів інформаційних технологій, а також більш сконцентрованому змісту навчальних матеріалів та орієнтованості технологій ДН на значну кількість студентів.
- Статус науково-педагогічного працівника. Викладач виконує такі функції, як координація навчального процесу, корекція курсу, що вивчається, консультування, керівництво навчальними проектами і т. д. ДО принципово відрізняється від традиційної форми навчання іншим підходом до взаємодії учня з учителем. Викладач стає учасником інтерактивного курсу, при цьому залишаючись керівником процесу. Викладач стає тьютором, тобто ключовою фігурою в ДН, що відповідає за проведення занять зі студентами, особою, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, студентами [9].
- Статус студента. Точніше, нова роль того, хто навчається, або за прийнятою в системі ДН термінологією слухача. Щоб пройти ДН, йому потрібні особлива мотивованість, самоорганізація, працелюбність і необхідний початковий рівень освіти. На відміну від традиційного навчання, де учень розглядається одночасно і як суб'єкт, і як об'єкт освітнього процесу, при ДН завдяки комп'ютеру він виступає лише як суб'єкт [4: 42].
- Нові інформаційні технології. У ДН використовують переважно нові інформаційні технології (комп'ютери, аудіо-, відеотехніка, системи телекомунікації та ін.) [7].

У зв'язку із розвитком міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти сьогодні особливо актуальною є проблема організації навчання іноземних студентів, що зумовлює інтерес до розробки дистанційних курсів з мови, якою інофони отримують вищу освіту, зокрема української мови як іноземної. Такі курси забезпечують індивідуалізацію та інтерактивність навчання, полегшують доступ до мовленнєвої інформації, матеріалів із країнознавства та сприяють підвищенню зацікавленості нашою культурою, задовольняють комунікативні потреби студентів різних спеціальностей.

Усе вищезазначене є доказом необхідності розробки дистанційного супровідного курсу фонетики, за яким студенти-іноземці мали б змогу

доповнити, розширити та систематизувати знання з фонетики української мови, тренувати вміння говоріння та читання й доводити до автоматизму навички правильної вимови. Такий курс може бути використаний як під час самостійної роботи студентів після проходження вступного фонетичного курсу, так і під час аудиторної роботи з удосконалення фонетичних умінь.

Проте слід розрізняти супровідний курс фонетики та коригувальний фонетичний курс. Так, коригувальним курсом фонетики, за визначенням А. Щукіна та Е. Азімова, є курс оволодіння слуховимовними навичками на етапі завершення навчання іноземної мови, основним завданням якого є ліквідація стійких помилок у мовленні студента [1: 115]. Дослідниця М. Шутова вважає, що «одним із шляхів організації фонетичного матеріалу на основному етапі є створення коригувальних курсів фонетики, які будуть спрямовані на виправлення неправильних навичок вимови й автоматизацію вже виправлених артикуляційних звичок та ритміко-інтонаційних моделей (*переклад наш – Ю.М.*) [13: 9]».

Урахування індивідуальних потреб кожного студента, конкретних помилок є можливим саме завдяки технічним характеристикам ДО, зокрема, спілкуванню студента з викладачем *on-line*, в режимі «чат».

Водночас дистанційний супровідний курс фонетики має на меті надання додаткових можливостей для вивчення фонетики, вироблення вміння самостійно контролювати правильність артикуляції, розвиток фонематичного слуху, автоматизацію вимовних навичок, ритміки та інтонування, вдосконалення техніки читання та сприйняття усного мовлення, тобто надає можливість удосконалити вимову і при цьому не займає додаткового аудиторного часу.

Тому, на наш погляд, у дистанційному курсі з фонетики слід поєднати засади супровідного та коригувального фонетичного курсів задля його ефективного використання як під час аудиторних занять, так і упродовж самостійної роботи студентів основного етапу навчання. Дистанційний курс фонетики може бути зорієнтований на певну національність або на полінаціональні групи, тобто на студента будь-якої національності, оскільки однією з переваг ДО є самостійність учня у процесі навчання. Курс фонетики має враховувати труднощі, з якими стикаються студенти різних національностей, і спрямовуватися на усунення помилок, зумовлених особливостями української фонетичної системи.

Отже, формування фонетичних навичок студентів є так само важливим, як і навчання граматики чи лексики мови. Формувати правильну вимову звуків, артикуляційну базу, інтонацію, ритміку потрібно не лише під час вивчення вступного фонетичного курсу, а й упродовж основного етапу навчання. З метою ефективного розподілення аудиторного часу, формування навичок самостійної роботи студентів доцільним є використання засобів дистанційної освіти, а саме дистанційного супровідного курсу фонетики, який враховує типові мовленнєві помилки, що допускаються студентами. Таким чином ми наблизимося до мети навчання – формування комунікативної компетенції, рівень якої залежить від сформованості правильних слуховимовних мовленнєвих образів, що впливають на граматичну і лексичну грамотність.

Перспективу подальших досліджень становить розробка дистанційних навчальних матеріалів з фонетики української мови для іноземних студентів основного етапу навчання з урахуванням специфіки полінаціональних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Антонів О. Дистанційне вивчення мови: проблеми та методи іноземцями / Олександра Антонів // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 48–54.
3. Бондарева О.В. Фонетический аспект дистанционного обучения РКИ / О.В. Бондарева // Русский язык за рубежом. – 2009. – № 1. – С. 57–60.
4. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.]; за ред. М.Л. Смульсон. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 240 с.
5. Донченко Тамара. Вивчення фонетики української мови студентами-іноземцями / Тамара Донченко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2010. – Вип. 5. – С. 75–81.
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.udec.ntu-kpi.kiev.ua

7. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] / Ортинський В.Л. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/19991130/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli
8. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
9. Педагогический терминологический словарь. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pedagogical_dictionary.academic.ru/3221/Тьютор
10. Програма з української мови для студентів-іноземців підготовчих факультетів України / Уклад. Л.Г.Новицька. – Київ, 2002. – № 10. – С. 12–38.
11. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова / Н.І. Тоцька. – К. : Вища школа, 1981. – 182 с.
12. Ушакова Н.І. Когнітивні основи формування комунікативної компетентності іноземних студентів у підручнику з мови навчання / Н.І. Ушакова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : зб. наук. праць. – Харків : Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2014. – Вип. 25. – С. 65–74.
13. Шутова М.Н. Теория поэтапного формирования умственных действий и понятий и обучение иностранцев русскому языку (фонетический аспект) / М.Н. Шутова. – М. : Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина, 2004. – 146 с.